

УДК 330.331.1:631.11

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.1.1>**Вадим ЗУБ**аспірант кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, kancel@nlu.edu.ua

ORCID: 0009-0002-0263-0404

**ТЛУМАЧЕННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ
В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Розроблення концепції економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях вимагає створення системи її забезпечення, передбачає виявлення, та врахування способів запобігання або послаблення впливу чинників небезпек, ризиків і загроз економічним інтересам особи, держави, суб'єктів господарювання. Аналізуючи різні деструктивні чинники впливу на безпеку економічним інтересам, насамперед слід чітко розуміти сутність відповідних категорій, визначати їх відмінність та взаємозв'язок. Метою дослідження є з'ясування змісту окремих термінів, які використовуються в безпекових стратегічних документах та в літературних джерелах, демонстрація їх різноманітності при застосуванні у нормативно-правовому та науковому дискурсі. Результатом наукової статті є підсумок огляду наукової літератури щодо розуміння змісту окремих терміносистем, які використовуються в науково-правовій доктрині. На основі комплексного наукового дослідження та порівняння змісту таких базових категорій теорії національної безпеки, як «ризик», «загроза» та «небезпека», зроблено висновок, що незважаючи на семантичну схожість зазначених терміносистем, кожна з них має своє смислове наповнення та визначає різний ступінь можливості настання негативних наслідків: «небезпека» – ймовірність заподіяння шкоди об'єкту економічної безпеки, яка є категорією динамічною, змінною, залежно від конкретних обставин та умов; «загроза» безпеці держави, суб'єкту господарювання, окремим особам характеризуються наявністю негативних чинників та реальної можливості їх впливу, є найвірогіднішою передумовою завдання шкоди зазначеним об'єктам впливу; «ризик» є умовою зародження ймовірної загрози безпеці.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, воєнні злочини, екоцид, збройний конфлікт, кримінальна відповідальність, Міжнародний кримінальний суд.

Vadim Zub. INTERPRETATION OF CERTAIN CATEGORIES IN THE ASPECT OF ENSURING ECONOMIC SECURITY

The development of the concept of economic security at different hierarchical levels requires the creation of a system to ensure it, involves identifying and taking into account ways to prevent or reduce the influence of danger factors, risks and threats to the economic interests of a person, the state, and economic entities. Analyzing various destructive factors affecting the safety of economic interests, one should first of all clearly understand the essence of the relevant categories, determine their difference and relationship. The purpose of the study is to clarify the meaning of certain terms used in security strategic documents and in literary sources, to demonstrate their heterogeneity when used in regulatory and scientific discourse. The result of the scientific article is a summary of the review of the scientific literature regarding the understanding of the content of individual terminologies used in the scientific and legal doctrine. On the basis of a complex scientific study and comparison of the content of such basic categories of the theory of national security as "risk", "threat" and "danger", it was concluded that despite the semantic similarity of the specified terminologies, each of them has its own semantic content and defines a different degree the possibility of negative consequences: "danger" is the probability of causing damage to the object of economic security, which is a dynamic, variable category, depending on specific circumstances and conditions; "threat" to the security of the state, business entity, and individuals is characterized by the presence of negative factors and the real possibility of their influence, is the most likely prerequisite for causing damage to the specified objects of influence; "risk" is a condition for the emergence of a probable security threat.

Key words: criminal offenses against the environment, war crimes, ecocide, armed conflict, criminal liability, International Criminal Court.

Постановка проблеми. Безпека була і залишається одним з найважливіших аспектів функціонування суб'єктів економіки. Забезпечення безпеки є базовою потребою, важливим завданням кожної держави, підприємства та окремих індивідів [1, с. 22].

Як свідчить аналіз соціально економічної ситуації в Україні, такі деструктивні чинники, як загострення економічної кризи в умовах збройної агресії, високий рівень корупції, зростання рівня безробіття, набувають особливо загрозливого характеру і потребують

вироблення адекватних заходів забезпечення економічної безпеки. А це, своєю чергою, потребує використання чіткої термінології як в нормативно-правових документах, так і в науковому середовищі.

Розроблення концепції економічної безпеки на різних ієрархічних рівнях вимагає створення системи її забезпечення, передбачає виявлення, та врахування способів запобігання або послаблення впливу чинників ризику, небезпек і загроз як на рівні держави, так і на рівні діяльності суб'єктів господарювання. Аналізуючи «ризик», «небезпеку» та

«загрози» економічній безпеці, насамперед маємо чітко визначити сутність зазначених категорій та їх взаємозв'язок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремим проблемам правового регулювання відносин у сфері забезпечення національної безпеки присвячені наукові розвідки таких вчених як В. В. Бойко, О. С. Власюк, Я. А. Жаліло, Т. Л. Зубко, І. М. Козьяков, О. Є. Користін, М. А. Коваленко, С. І. Лекарь, А. В. Рубан, І. Ю. Ружицький, А. Ю. Туренко, Т. Б. Токарський, В. В. Шемчук, І. В. Яковюк та інші.

Віддаючи належне науковим здобуткам зазначених науковців, слід зазначити, що наявність різних термінів та категорій, що використовуються у нормативно-правовому та науковому дискурсі, вказує на непоодинокі випадки їх неправильного розуміння, тлумачення та використання у підтвердження певних тез, аргументів та висновків, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки.

Метою статті є з'ясування змісту окремих термінів та категорій, які використовуються в безпекових стратегічних документах та в літературних джерелах з проблем забезпечення економічної безпеки.

Виклад матеріалу. Існує значна кількість наукових підходів до тлумачення поняття та змісту «економічної безпеки» серед представників різних галузей та наукових шкіл. Однак оцінюючи визначення концепту «небезпека» в контексті проблеми забезпечення економічної безпеки, окремі науковці не торкаються сутності зазначеного терміну, концентруючись на визначенні таких категорій, як «загроза» та «ризик», рідше – «виклики», трактуючи «небезпеку» як їх синонім. Зокрема, О. В. Зигрій відзначає небезпеку як об'єктивну можливість негативного впливу, що може нанести шкоду. Загроза при цьому є конкретною формою небезпеки [2, с. 105]. Б. Ф. Купчак під небезпекою розуміє ймовірність нанесення шкоди, що можна заздалегідь визначити. При цьому небезпека залежить від відповідних загроз [3, с. 338]. Таке довільне оперування науковцями різними за своєю суттю термінами потребує детального наукового аналізу.

Незважаючи на поширене використання в науковій літературі, а також в стратегічних документах, поняття «загроза», сутність та характеристика її як категорії трактується авторами по-різному, її визначення інколи є протилежними за значенням. Зокрема, в Сучасному тлумачному словнику [4, с. 307] загроза практично ототожнюється з небезпекою і є її ймовірністю, можливістю. На переконання М. А. Коваленко, загрози економічній безпеці є сукупністю реальних та потенційно-можливих явищ і дестабілізуючих чинників,

які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в економічній сфері [5, с. 112].

Як зазначає А. В. Рубан, загрози безпеці зазвичай мають цілком об'єктивний характер і виникають у разі незадоволення потреб людини і спільнот, що ними утворюються, або в результаті появи суперечностей між індивідами, суспільними верствами і класами, а також державами в процесі їх взаємодії протягом суспільного розвитку [6, с. 35].

В. Ф. Гарькава, під загрозами економічній безпеці розуміє явні чи потенційні дії, внутрішні та зовнішні деструктивні чинники, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної системи, цінностей і життєзабезпечення [7, с. 70].

Дослідження дефініції «ризик» вказує на наявність певної дискусії. Одні науковці зазначають, що ризик – це джерело загроз [8, с. 86], інші вказують, що загрози визначають і формують ризики і є його джерелом [9, с. 20].

Визначення сутності термінів «небезпека», «загроза» та «ризик» дали змогу О. О. Желізко розмежувати зазначені категорії та їх взаємозв'язок між собою, де «небезпека» – це ймовірність настання певних негативних подій, що формують загрозу, яка, у свою чергу є можливістю реалізації цих подій і є базисом для ризику, який безпосередньо впливає на порушення рівноваги національної системи підприємництва [10, с. 38]. Вважаємо таку точку зору щодо моменту виникнення зазначених чинників спірною. Аргументи наведемо нижче.

Якщо здійснити хронологію появи загрози, то, на наш погляд, спочатку виникає ризик, тобто можливість виникнення негативних наслідків, наступним етапом є небезпека, що свідчить про можливість негативного впливу і нарешті, створюється загроза, яка веде до конкретної реалізації впливу, що несуть негативні наслідки. Таким чином, загрозливим слід вважати стан економічної безпеки, який вже пройшов етапи ризику і небезпеки. Загроза – це подія, за якої небезпека стає реальною. Для її виникнення активними є обидві складові: існують як самі негативні чинники, так і можливості їх впливу на об'єкт економічної безпеки.

Отже, можемо стверджувати, що ризик – це явище зародження ймовірної загрози безпеці. Частково поділяючи точку зору щодо ототожнення понять «загроза» та «небезпека», слід однак зауважити, що загроза – це емпіричний прояв стану небезпеки.

В науковій літературі поряд з досліджуваними поняттями вживається термін «виклики». Зокрема, С. І. Крук, який виокремив такі сучасні внутрішні виклики національній без-

пелі: повільність реалізації інтеграційних прагнень, здійснення соціально-економічних реформ; зниженням довіри до органів державної влади; здійснення рейдерських атак на об'єкти приватного сектору; послаблення контролю над економічною безпекою та її банківською сферою; висока корумпованість державних інституцій тощо [11, с. 14].

Якщо зважати на те що безпека – це відносний стан, за якого всі системи суб'єкта чи об'єкта можуть працювати з максимальною ефективністю, то ризик можна визначити як момент появи можливої небезпеки, її умову. Після появи ризику держава, суб'єкт господарювання потрапляє у стан небезпеки, однак при цьому небезпека є поняттям можливості, вона є гіпотетичною, тобто може бути прихованою або тільки передбачуваною.

Таким чином, незважаючи на семантичну схожість таких терміносистем, як «ризик», «загроза», «небезпека», очевидно, що вони визначають різні характеристики можливості прояву негативних чинників і заподіяння шкоди. Так, найвірогіднішою передумовою завдання шкоди є загроза безпеці держави, суб'єкту господарювання, окремим особам, що характеризуються наявністю обох складових – негативних чинників та реальної можливості їх впливу.

Висновок. З викладеного можемо зробити висновок, що незважаючи на семантичну

схожість таких терміносистем, як «ризик», «загроза» та «небезпека», очевидно, що кожна з них має своє смислове наповнення та визначає різний ступінь можливості настання негативних наслідків.

Термін «небезпека» – це ймовірність заподіяння шкоди об'єкту економічної безпеки, яка є категорією динамічною, змінною, залежною від конкретних загроз та ризиків. Загроза безпеці держави, суб'єкту господарювання, окремим особам, що характеризуються наявністю обох складових – негативних чинників та реальної можливості їх впливу, є найвірогіднішою передумовою завдання шкоди зазначеним об'єктам впливу; загроза є емпіричним проявом стану небезпеки. Ризик є умовою появи можливої небезпеки, це явище зародження ймовірної загрози безпеці.

Незважаючи на те, що в умовах динамічного розвитку суспільства структура економічних загроз та ризиків постійно трансформується, держава має запобігати та не давати можливості реалізації чинникам негативного впливу, забезпечуючи певний рівень стабільності. Для того, щоб гарантувати економічну безпеку, діяльність державних органів має бути спрямована на виявлення чинників дестабілізації безпеки, їх ідентифікацію, контроль над ними, розробку та реалізацію заходів щодо їх подолання та мінімізації.

Література:

1. Рябих Д. В., Штулер І. Ю. Загрози економічній безпеці країни та методологічні підходи. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 10. С. 22–31.
2. Зигрій О. В. Вплив ризиків та загроз на стан фінансово-економічної безпеки підприємств. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2016. № 1. Т. 21. С. 105–108.
3. Купчак Б. Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2010. № 2. С. 334–346.
4. Сучасний глумачний словник української мови. К.: Кобза, 2005. 544 с.
5. Коваленко М.А., Нагорна І.І., Сіленков Б.В. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації: монографія. К.: ХНТУ, 2006. 444 с.
6. Гарькава В. Ф. Стратегія забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Київ, 2023. 489 с.
7. Пойда-Носик Н. Н. Особливості функціонування та загрози фінансовій безпеці акціонерних товариств в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 11. С. 84–99.
8. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України : автореф. дис. ... канд. наук. з держ. упр. : 25.00.05. Харків, 2019. 23 с.
9. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. Посібник. Львів: Видавництво ЛДУВС, 2011. 380 с.
10. Желізко О. О. Державне регулювання інституціональних змін системи економічної безпеки підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Кам'янець-Подільський, 2019. 262 с.
11. Бойко І. В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. Київ: *Університет економіки та права «КРОК»*. Вип. 5. 2017. С. 94–98.